

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Факультет № 6
Кафедра соціології та психології**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни Сучасні напрямки прикладної юридичної психології
вибіркових компонент освітньої програми другого (магістерського)
рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

за темою № 5 Психологічні основи доказування. Психологія планування та організації процесуальної діяльності

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30. 08. 2022 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 26.08.2022 р. № 6

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні кафедри соціології
та психології Протокол від 17.08. 2022 р. № 7

Розробник:

доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук,
доцент Александров Ю.В.

Рецензенти:

1. доцент кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури, кандидат психологічних наук, доцент Павлик О.М.
2. доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А.А.

План лекції № 5

1. Психологічні основи доказування.
2. Психологія планування та організації процесуальної діяльності

Література

Основна

1. Юридична психологія : підручник / за заг. Редакцією О.М. Бандурки; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2018. 684 с.
2. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія : підручник. Харків : Право, 2019. 295 с.
3. Юридична психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.Є. Самойлов, М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, С.М. Миронець, Г.М. Ржевський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 432 с
4. Максименко С.Д., Медведєв В.С. Юридична психологія : підручник. Київ : ВД «Слово», 2018. 447 с.

Допоміжна

1. В.Й. Бочелюк. Юридична психологія : навч. посібник. Київ : Центр учб. літ., 2017. 335 с.
2. . Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності : монографія. Чернівці: Наші книги, 2013. 415 с..
3. Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін. Юридична психологія. Альбом схем з коментарями : навчальний посібник / заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсеєва. 3-є вид., доопр. та доп. Київ : КНТ, 2008. 152 с.
4. Психологія у професійній діяльності поліції : навч. посібник / О.О. Євдокімова, І.В. Жданова, Д.В. Швець, Ю.В. Александров та ін. ; за заг. Ред. В.В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 426 с.
5. Варій М.Й. Психологія особистості : навч. посібник. Київ : Центр учб. літ., 2018. 591 с.

Текст лекції

1. Психологічні основи доказування.

Психологічні основи доказування - це психологічні особливості діяльності в процесі доказування його суб'єктів - слідчого та інших суб'єктів доказування.

Як відомо в спеціальній літературі учасників процесу доказування прийнято розподілити на дві групи: А) суб'єкти доказування; Б) інші особи, що залучені за потребою доказування. У свою чергу серед суб'єктів доказування, в залежності від процесуальної функції (за аналогією класифікації учасників кримінального процесу), можна виділити: А) суд; Б) суб'єкти доказування на стороні обвинувачення; В) суб'єкти доказування на стороні захисту. Варто відзначити, що відповідно до чинного законодавства процес доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів. Перевірку та оцінку доказів можуть здійснювати суд, прокурор, слідчий та особа, що проводить дізнання.

Процес доказування супроводжується пізнавальною і розумовою діяльністю суб'єктів доказування, де основна мета доказування полягає у з'ясуванні дійсних обставин справи. Доказування – це ще й складний психологічний процес, в результаті якого у судді формується та чи інша думка у справі. На думку російського дослідника Сискова В.Л., ключове значення має психологічна сторона процесу доказування, яка виступає не тільки механізмом формування доказів, але й є елементом формування внутрішнього переконання суб'єктів доказування.

Для розуміння природи кримінально-процесуального доказування необхідно мати на увазі, що власне сам процес доказування складається з трьох частин:

1. **Інформаційний елемент**, який підкреслює роль пізнання в доказуванні у кримінальних справах;

2. **Логічний елемент** містить два аспекти: засвідчувальний та логічний. *Засвідчувальний аспект* складається з процедурних правил отримання доказів, встановлених законом для гарантії достовірності отриманої інформації.

Логічний передбачає використання закономірностей та законів логіки для обґрунтування рішення по справі на підставі отриманої інформації;

3. Психологічний елемент, що відповідає за формування внутрішнього переконання та є основою.

Розслідування, як і судовий розгляд, по суті є пізнавальним процесом. Пізнання, здійснюване слідчим або суддею, втілюється у форму доказування. Процес накопичення певних фактів, що доказують або спростовують подію злочину або обставини, пов'язані з цивільно-правовими спорами, є процесом оперування доказами, процесом доказування.

Розумова діяльність слідчого або судді підкоряється загальним закономірностям психічних процесів і в цьому аспекті має багато спільного з розумовими процесами, здійснюваними в інших галузях знань і суспільного життя. Водночас розумова пізнавальна діяльність цих осіб має специфіку, обумовлену предметом пізнання — протиправними діями і цивільно-правовими спорами

Науковці одностайні в оцінці та характеристиці слідчої діяльності, **як творчої**, що протікає в умовах дефіциту часу, в екстремальних умовах, що викликають часом стресовий стан слідчого, що вимагають неординарних, часом евристичних рішень. Підкреслюється така особливість слідчої діяльності, як необхідність подолання і нейтралізації протидії осіб, зацікавлених у невдачі розслідування, у приховуванні істини у справі.

Розглянемо лише деякі дискусійні і мало розроблені проблеми психології доказування. До їх числа належать *психологічні особливості діяльності слідчого в умовах тактичного ризику та інформаційної невизначеності, типові форми і способи протидії розслідуванню, психологічні основи формування внутрішнього переконання суб'єктів доказування.*

Типовість ситуації інформаційної невизначеності обумовлює вимоги до наявності у слідчого певних психологічних якостей: **спостережливості, уважності, здатності до детального аналізу обстановки, до творчого мислення і, нарешті, емоційної стійкості.**

Розслідування, як і судовий розгляд, по суті є пізнавальним процесом. У психологічному аспекті розумовий процес слідчого або судді є процесом вирішення складних завдань, що пов'язано із певними творчими зусиллями.

У вирішенні поставленого завдання важлива роль належить **моделюванню** як способу відтворення тих або інших обставин, що сприяють пізнанню. Так, слід, залишений на місці події автотранспортом, дає можливість створити його модель щодо виду, марки, індивідуальних особливостей протектора. Сукупність слідів на місці події дозволяє створити уявну модель події, її динаміки, кількості осіб, які брали участь у ній.

Моделі, використовувані в пізнавальній діяльності, поділяють на два види: **матеріальні та ідеальні. Матеріальні моделі** відтворюють реально які-небудь предмети, обстановку, дії, явища. До них можна віднести такі предмети, що мають значення для судочинства, як зліпки, відбитки, фотознімки, макети тощо. **Ідеальні, або уявні, моделі** - це образи, що мають певний зміст, виражений у поняттях. Це насамперед будь-які припущення, версії, уявне прогнозування здійснюваних для досягнення певної мети дій та інше.

Моделі також прийнято класифікувати на **статичні (матеріальні) і динамічні (уявні)**. Останні є рухомими, такими, що розвиваються або втрачають своє значення в процесі перевірки їхніх пізнавальних якостей. Матеріальні моделі здебільшого передують формуванню уявної моделі, виконуючи низку важливих функцій, зокрема орієнтації, зіставлення даних (матеріалів) для експертного дослідження.

Взаємозв'язок моделей можна простежити на такому прикладі з практики. На залізничних коліях було виявлено труп чоловіка з численними пораненнями голови. У ході судово-медичного розтину в мозковій речовині жертви був виявлений металевий уламок, що нагадував гостру частину ножа. На основі чого слідчий висловив припущення про те, що жертву було поранено ножем і при обшуку у підозрюваного може бути знайдений ніж з відповідним дефектом. Побудувавши уявну модель ножа (перша частина — виявлений уламок), слідчий висунув версію про можливе виявлення другої частини ножа у

підозрюваного. Останній, не припускаючи, що слідчий має таку інформацію, при обшуку показав усі наявні в нього ножі, серед яких був ніж з дефектом, що нагадував розшукуваний. При провадженні трасологічної експертизи було встановлено, що уламок, вилучений при судово-медичному розтині, і частина ножа, виявлена у підозрюваного, становлять одне ціле

Процес пізнання істини при розслідуванні злочинів і в перебігу судочинства зумовлюється логічністю мислення (правильне осмислення фактів та інш.).

В процесі пізнання істини висловлюються думки, згідно з якими **інтуїція** також може розглядатися як елемент, що сприяє досягненню істини.

Слідчий, як і суддя, при оцінці доказів не повинен покладатися на свої враження, якщо вони підсвідомі. **Логічні висновки**, до яких він приходить унаслідок такої оцінки, мають ґрунтуватися на дослідженні конкретних доказів, наявних у справі. *Нехтування цим правилом може спричинити безпідставне обвинувачення і засудження невинної особи.* **До психологічних основ доказування належить також внутрішнє переконання як необхідний елемент оцінки доказів.**

До психологічних основ доказування належить також **внутрішнє переконання** як необхідний елемент оцінки доказів.

2. Психологія планування та організації процесуальної діяльності.

Психологічні основи планування слідчої (судової) діяльності зумовлюються загальними положеннями планування роботи з урахуванням специфіки названої галузі. **З психологічного погляду планування діяльності** полягає в тому, що людина уявно намічає шляхи, способи, заходи і строки виконання певних дій, які вирішують окремі завдання і приводять зрештою до досягнення поставленої мети.

У психології праці процес планування рекомендується будувати за етапами. **Перший з них** — орієнтувальне планування, при якому усвідомлюються, зважуються, оцінюються можливості вирішення завдання. **Другий етап** —

організаційне планування, в якому обмірковуються умови і форми майбутньої діяльності. **Третій етап** — планування виконання — передбачає уявну побудову діяльності з її компонентів, що визначають майбутню поведінку. Нарешті, може мати місце і такий етап, як **допланування**, що передбачає доповнення розробленого плану новими даними або його деталізацію.

Планування в слідчій (судовій) діяльності має **специфічні риси**, зумовлені його **головною метою** — **встановленням об'єктивної істини**.

Великі труднощі викликає планування розслідування злочинів, особливо на етапі висування версій. Сама побудова версій характеризується значною розумовою діяльністю. В методиці розслідування окремих категорій злочинів питанню виділення криміналістичних завдань слідчої діяльності **не приділяється достатньої уваги**. В той же час визначення таких завдань має суттєве значення для планування і обрання правильного напрямку розслідування (А.Ф. Волобуєв, Г.А. Густов, А.В. Дулов).

В методики розслідування окремих категорій злочинів доцільно включати систему завдань, зміст яких визначається специфікою даної категорії злочинів, етапом розслідування і відповідними слідчими ситуаціями.

Розслідування злочинів вимагає високої організації слідчої роботи. У здійсненні такої організації велике значення має планування розслідування. **Необхідність планування** впливає із сутності діяльності слідчого при розслідуванні злочинів, яка потребує організованості, швидкості. Завданням кожного слідчого є вивчення наукових основ планування та впровадження їх у слідчу практику. **Розслідування будь-якого злочину передбачає необхідність його планування**. За своїм змістом і функціями планування— це складний процес щодо визначення шляхів, способів, засобів, сил і строків успішного досягнення заздалегідь поставленої мети.